

Daniel BOTEZATU

HOTARUL TÂRGULUI BOTOȘANI

Spre deosebire de alte târguri moldovenești, ale căror hotare au fost uzurpate de domni sau din porunca acestora destul de devreme¹, în cazul Botoșanilor acest lucru se va întâmpla abia către jumătatea secolului al XVIII-lea, în bună măsură datorită statutului de excepție al târgului, anume acela de apanaj al Doamnei. Încălcări ale hotarului târgului, sau încercări de încălcare a lui, au avut loc în diferite perioade istorice, dar ele au fost semnalate prompt domniei de către orășeni, foarte circumspecți la tot ceea ce le putea dăuna intereselor lor.

Ca și celelalte orașe moldovenești, Botoșanii se aflau pe loc donnesc, aceasta însemnând atât vatra propriu-zisă, cât și moșia târgului, sau hotarul, care cuprindea teritoriul din prelungirea orașului și care, alcătuită din vii, fânețe, pășuni, ogoare, vaduri de moară, livezi, păduri și heleșteie, asigura subsistența locuitorilor orășeni². Deși, în general, aceștia erau liberi să folosească pentru nevoile proprii potențialul economic, în principal cel agricol, al terenului din hotar, îndatorându-se pentru aceasta cu anumite obligații față de domnie, aceasta din urmă, ca proprietară de drept, putea oricând trasa, întări, modifica sau dăruî părți din acest hotar³.

Așa se face, că la 17 mai 1638, Agopșea, fiul lui Bogdan armeanul din târgul Botoșani, se plânge lui Miron Barnovschi voievod că iazul său din hotarul târgului Botoșani, pe care l-a avut danie tatăl lui, Bogdan, de la Ieremia Movilă voievod, a fost tras de comișul Duca în hotarul satului său, Curtești. Domnul cercetează și află că acel iaz este în hotarul târgului Botoșani fiind, prin umare, în stăpânirea lui Agopșea⁴. În plus, documentul evidențiază un alt aspect din istoria medievală a Botoșanilor, ilustrat cel mai bine în dinamica și în aspectele vieții urbane propriu-zise, anume conlocuirea și egalitatea de șanse a diverselor etnii stabilite, mai demult sau mai recent pe aceste locuri. Astfel se explică faptul că în acel an 1638 erau în dispută, pentru un loc din hotarul târgului, un grec și un armean!

Mult mai târziu, la 4 februarie 1814, într-o mărturie hotarnică făcută după cercetarea hotarelor moșiilor Mănăstirea Doamnei și Livada de către moșiile vecine Stănțești, Agafton, Curtești, Popăuți și Tătărași, se face din nou referire la acel iaz din hotarul târgului. Astfel, serdarul Vasile Chiriac, stăpânul din 1814 al Curteștilor, vrea să meargă cu hotarul de nord al șatului Curtești până în pâraul Dresleuca, cuprinzând și drumul care venea din heleșteu din Dresleuca. Împotriva acestei pretenții stau însă scrisorile unor armeni din Botoșani, ce se trag din Lebădă armeanul, pentru un heleșteu ce au pe Dresleuca, în hotarul târgului, arătând ei și ispisocul din 1638, cu judecata lui Miron Barnovschi voievod, la care ne-am referit deja, dar și o carte din 11 mai 1719, de la Mihai Racoviță voievod, privind judecata dintre Lebădă armeanul și stăpânul Curteștilor, tot pentru acel heleșteu dându-se dreptate lui Lebădă armeanul. Acestora li se adaugă scrisorile mănăstirii Sf. Nicolae din Botoșani, în fapt un hrisov din 2 septembrie 1752, de la Constantin Racoviță voievod, în care este amintit din nou

¹ Paradoxal, dar la Hârlău Ștefan cel Mare este primul domn care face o danie din hotarul târgului. Astfel, la 28 mai 1470, el cumpără de la „oamenii noștri săraci din Hârlău, anume Carlac Laslău și Toth Iștilan și Stașco și Sebiștian și Făsechiș și Imbriio” o vie din hotarul târgului Hârlău, pe care o dă mai apoi mănăstirii Putna, „să-i fie uric și cu tot venitul” (*Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. II, întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, 1976, p. 248; în continuare *DRH*).

² Despre aceasta și despre alte aspecte referitoare la hotarul târgurilor medievale moldovenești vezi Nistor Ciocan, *Procesul de instrăinare a moșiilor târgurilor din Moldova. Câteva considerații*, în *Profesorului Constantin Cihodaru la a 75-a aniversare*, Iași, 1983, pp. 59 - 62.

³ Cf. D. Ciurea, *Noi contribuții privind orașele și târgurile din Moldova în secolele XIV - XIX*, în *AIAXI*, Iași, VII, 1970, p. 27.

⁴ *DRH*, A, Moldova, XIX, volum întocmit de Haralambie Chircă, București, 1969, p. 496, nr. 356.

heleșteul lui Lebădă armeanul, aflat în hotarul târgului, ocolit prin capătul de la răsărit de drumul ce mergea de la Curtești, la Botoșani⁵.

La 3 iulie 1635, „Dumitru, biv vor<ni>c de târgu Botoșanii” era în judecată cu călugării Galatei pentru niște heleșteie din hotarul satului Teișoara și un heleșteu din hotarul târgului, pe apa Teișoarei, pe care le făcuse tatăl său. Domnul hotărăște ca din cele șase iazuri unul, cel din hotarul târgului Botoșani, pe Teișoara, să îl stăpânească Dumitru și urmașii săi⁶.

Într-un alt caz, la 20 august 1636, „Guliiasa și Drăgostiniasa și fiii lor și nepotul lor, Costin, feciorul lui Guțan, din târgul Botoșanii” îl părăsc pe Dumitru Roșca, ispravnic de târgul Iași, care i-ar fi asuprit luându-le un heleșteu. Dumitru Roșca se apără arătând că acel heleșteu îi era lui cumpărată de la cei mai de sus menționați, pentru 150 de zloți și 40 de oi cu miei, din timpul domniei lui Miron Barnovschi voievod, când a primit el satul Brătinești, din ocolul Botoșanilor. Atunci, Guliiasa și Drăgostiniasa și fiii lor și nepotul lor, Costin, au vrut să-i întoarcă lui acei bani, însă Roșca le răspunsese că „acel heleșteu nu esti pi hotarul târgului Botoșanilor, ci-i în hotarul satului lui, Brătineștilor, și ezătură heleșteului și o a triia parti din apă, iar celalante doai părți din sus, cât ține apa, sînt în hotarul Botoșanilor<o>r; și pentru aceia l-au cumpărat de la dâșșii, pentru ca să nu aibă a împărți cu dâșșii”.

Pentru a judeca pricina, domnul l-a ales pe Bălan postelnic. Acesta, „strângând oameni buni din târgul Botoșanilor, așjidire și din megieș<i>, anumi: Gheorghită șoltuzul și Dumitru șoltuzul și Andronic bătrânul și Chirilă și popa Marcu, popa Ionașcu și popa Costin și [...], și Bogdan și Ovanes, din târgul Botoșanilor, cum și din megieș<i>, slugile noastre Toader Bunițu și Dumitrașcu, din Ipotești, și Tudosă Udre și Vasăli din Costinești și alți mulți oameni buni și au aflat, cu sufletile lor, precum că ezătura acelui heleșteu, cum și a trie parti din apă, esti cu adivărat în hotarul satului Brătineștii”. Domnul îi dă rămași pe Guliiasa și rudele sale, întărindu-i lui Dumitrașcu Roșca „și alt heleșteu mai din sus de hotarul acesta, din hotarul târgului Botășanilor, ci-l ari cumpărată de la Popăscu din Botoșanii”⁷.

Se constată din acest document faptul că târgoveții aveau drept de preemțiune în ceea ce privea locurile din hotarul târgului, iar dacă ieșitura acelui heleșteu s-ar fi dovedit a fi fost în hotarul târgului, fără îndoială că cel dat rămas de toată legea ar fi fost Dumitru Roșca.

Un alt aspect interesant este prezența, în calitate de martori, a șoltuzilor (unul dintre ei era probabil fost - biv, dar se practica obiceiul și atunci, ca și astăzi, de a se asocia numelui unei persoane funcția pe care acesta o exercitase, chiar dacă în acel moment ea nu mai exista) și oamenilor buni din târgul Botoșani printre care iată, din nou, doi armeni, Bogdan și Ovanes, ilustrare a faptului că armenii, în virtutea numelui și vechimii lor, erau făcuți copărtași la administrarea târgului⁸. Prezența șoltuzilor, a celorlalți târgoveți, care trebuie să fi fost membri ai consiliului orașenesc, în calitate de părgari, deși, documentul nu o precizează, ne duce cu gândul la relatarea făcută de Niccolo Barsi, călugăr originar din Lucca și care, străbătând în două rânduri Moldova între anii 1633-1639, deci exact în vremea la care face referire actul de mai sus, arată despre obiceiul ca la vremea semănatului șoltuzul și părgarii să împartă ogoarele din hotarul târgului după numărul târgoveților din fiecare casă⁹. Fiind vorba și despre un teritoriu din ocolul târgului, din afara hotarului acestuia, au fost chemați ca martori și megieși din satele învecinate, Stâncești, Ipotești și Costinești, astfel încât judecata să fie dreaptă. Nu s-a păstrat decât actul din Iași, cu rezoluția domnească, dar trebuie să fi existat și un document dat din Botoșani, după isprăvirea judecării, prevăzut cu sigiliul târgului și cu iscăliturile membrilor sfatului orașenesc participanți la acea cercetare pentru o pricină pe care, survenind pe teritoriul târgului, pentru că hotarul făcea parte din acest teritoriu, șoltuzul și membrii sfatului orașenesc aveau tot dreptul de a o judeca¹⁰.

⁵ ASI, Documente, CCLXXXII/26. Până în ziua de astăzi a rămas topicul „Jazul lui Lebădă” pentru acel iaz situat la ieșirea din Botoșani, pe dreapta drumului ce duce spre Hârlău și Iași.

⁶ DRH. A., Moldova, XXIII (1635-1636), volum întocmit de Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache. București, 1996, p. 193, nr. 157.

⁷ *Ibidem*, p. 545, nr. 484.

⁸ Prezența printre martori a celor doi armeni este și urmarea faptului că Guliiasa și Drăgostineasa și rudele lor erau de etnie armeană (vezi *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, III, București, 1968, p. 161, nr. 694); în continuare CDM.

⁹ *Călători străini despre Țările Române*, V, volum îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cenovodeanu, București, 1973, p. 80.

¹⁰ Vezi și Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene. Din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967, p. 129; în continuare *Târguri sau orașe...*

Un act din 18 martie 1660, menționându-l pe „Luca arman, feciorul Petrii din Botoșani”, noul stăpân al heleșteului Dragosin, pe valea Teișoarei, ni-i indică pe Dragosin, Gulian și Costin Ağuțoaii, nepotul lor, ca fiind armeni¹¹. Cu tenacitatea și simțul proprietății specifice neamului lor, urmașii Guliese și Drăgostinensei reușiseră să recapete stăpânirea asupra aceluși heleșteu din ocolul târgului.

La 6 iulie 1661, Ștefăniță Lupu voievod întărea lui Luca și fratelui său Isac, feciorii lui Petre, armeanul din Botoșani, stăpânirea peste acel heleșteu, cumpărat de la Istratie Ciocan¹². În aceeași zi, Sava, mitropolitul Sucevei, dădea mărturie pentru judecata dintre Isac, armeanul din Botoșani și Ion Diaconu, de asemenea din Botoșani; ultimul - cosind pe locul heleșteului lui Isac și mergând Isac să-l scoată - Diaconu a sărit „cu coasa, vătămându-i și o ureche”¹³. Iată, așadar, un exemplu al faptului că instinctul de proprietate al târgoveților îi făcea pe aceștia să considere locurile din hotarul târgurilor ca proprietate devălmașă a lor, chiar dacă aceasta se afla în stăpânirea unui alt târgoveț.

Treptat, probabil și cu consimțământul domniei, orașenii vor extinde hotarul târgului, în vederea amenajării de teren agricol, ori pentru fânețe, prisăci etc., pe măsură ce, crescând numărul locuitorilor, se măreau și nevoile acestora¹⁴. Așa se face că hotarul târgului ajunge să se atingă cu ocolul acestuia. Astfel, într-un act din 3 septembrie 1633, Moise Movilă voievod întărea mănăstirii Galatei satul Teișori „dinprejurul târgului Botoșani”¹⁵. Tocmai această extindere a hotarului târgului, coroborată și cu tendința domnilor fanarioți de a uzurpa vechile libertăți și privilegii orașenești, vor duce la un conflict deschis între târgoveții botoșaneni și stăpânii moșiilor din hotarul Botoșanilor, Tătărași și Popăuți.

Conflictul va fi lung și înverșunat, niciuna dintre părți nefiind dispusă la concesii: pe de o parte clerul grecesc al bisericii și apoi mănăstirii Sf. Nicolae de la Popăuți, sprijinit de domni fanarioți, de cealaltă parte târgoveții, care având conștiința faptului că dreptatea este a lor, cum a lor era și moșia pe nedrept dată călugărilor străini de la o mănăstire de care, din cauza conflictului, nu se mai simțeau legați cum fuseseră, în vremurile de dinainte, părinții, moșii și strămoșii lor.

La 1820, obștea târgului Botoșani, termen prin care trebuie să înțelegem fruntea târgului, alcătuită din negustorii înstăriți, staroști ai breslelor, boieri și mazilii statomiciți în târg, preoții bisericilor domnești, dregători de ocol și de ținut legați prin case, averi, afaceri sau familie de Botoșani, fruntași ai armenilor, evreilor și altor nații din compozitul oraș al Botoșanilor primelor decenii ale secolului al XIX-lea, această obște reprezentativă pentru târg adresează o nouă jalbă domnului de atunci al Țării Moldovei, Mihai Șuțu, nepot de fiu al fostului domn Mihai Șuțu, grec de origine.

În această jalbă¹⁶, locuitorii târgului se plâng de supărările pe care le au de îndurat din partea proestosului (egumenului, *n.D.B.*) mănăstirii Sf. Nicolae din Popăuți. Ei arată cum s-a transformat lăcașul cu hramul Sf. Nicolae din biserică de mir în mănăstire, fapt de la care li se trag toate ponoasele. Pierzând strămoșii lor scrisorile moșiei târgului, în vremurile grele care au trecut, egumenul Popăuților i-a lăsat numai cu vatra târgului, silindu-i să plătească dijmă pentru folosirea acelei moșii, iar casele târgoveților, aflate pe acel loc luat de mănăstire, au fost obligate să plătească mănăstirii bezmenul.

Locuitorii menționează că în urma jalbei pe care au înaintat-o, în 1803, domnului Constantin Moruzi, acesta a poruncit ca mănăstirii să i se interzică de a vinde altcuiva respectiva moșie, de a crește acolo vite pentru negoț sau de a vinde din fânul cosit pe acel loc. Mănăstirea trebuia să crească vite doar pentru propria trebuință, eventualul prisos urmând a fi dat satelor mănăstirii și târgoveților, care aveau voie să-și trimită vitele la pășunat pe acel loc fără a plăti ceva.

Toate casele și dughenele ridicate pe locul mănăstirii cu obligația prevăzută contractual de a da acesteia bezmen vor continua să plătească respectivul bezmen; după acea dată, dacă va voi să-și ridice acolo casă sau dugheană, va face acest lucru doar prin bună învoire cu mănăstirea, după niște condiții reciproc acceptate.

După ce au cnumerat principalele puncte ale anaforei dată de Constantin Moruzi, locuitorii Botoșanilor continuă prin a prezenta modul prin care oamenii mănăstirii au încălcat, punct cu punct, porunca domnească. Ei îi incriminează pe diriguitorii mănăstirii pentru vina de a fi dat această moșie în arendă, arendașii, la rândul lor, vânzând imășurile pe la negustori, împreună cu locul de hrană al târgoveților, atât cât le-a mai rămas. Mai mult, locuitorii satelor de primprejur ale mănăstirii, cu

¹¹ *CDM*, III, p. 125, nr. 506.

¹² *Ibidem*, p. 161, nr. 694.

¹³ *Ibidem*, p. 161, nr. 693.

¹⁴ Nistor Ciocan, *op. cit.*, p. 62.

¹⁵ Arhivele Statului București, Fond Mănăstirea Galata, IX/4; în continuare ASB.

¹⁶ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. V, p. 260; în continuare *St. și doc.*

arăturile pe care le fac, strămtează și mai mult imăsurile orașenilor, și aducând acolo oi la pășunat „nu are acum săracimea unde să pășuneze câte o vacă ce au pe la casele lor. I peste toate aceste asupra, mai adauge cu supărarea și lăcuiitorilor târgoveți ce au case pe locul mănăstirii, neurmând hotărârei giudecății, vrea să li se strice așezările că de se strică vreun gard cuiva nu-l îngădueste de a-și îngrași locul său, după cum îl avea din vechi și de va voi careva să-și vândă casa sa li stă împotriva, vrând de a sui bezmănul și, lăsându-se cumpărătorii, la cei mulți se risipesc casele și rămân săraci. La unii au răsluit locurile, la alții au adus bezmănul, pe alții la bătaii i-au supus. Au închis târgul împregiur cu heleșteie și cu velniți, cerând de la lăcuiitori și așezări înșcris despre mănăstire. La care ce așezare poate să aibă, când se află drept locul lor domnesc, și cu sila i-au supus bezmănului”? În final, „toată obștea lăcuiitorilor orașului Botoșani” solicită domnului cercetarea acestor abuzuri și oprirea lor.

Se pare că nemulțumiți erau și călugării mănăstirii Sf. Nicolae, care se plânseseră și ei domnului de neajunsurile pe care le aveau cu târgoveții, dar este foarte probabil că plângerea lor era mai mult o justificare a faptelor ce le erau imputate de către obștea orașului. Pentru obiectivitate și o mai bună înțelegere a modului în care a evoluat stăpânirea asupra hotarului târgului Botoșani, din momentul în care a început uzurparea sa, redăm în întregime documentul ce se vrea un răspuns dat jalbei călugărilor greci de la Popăuți.

„După jaloba ce au dat Pre o Svințitul Mitropolit Iliopoleos chir Inochentie, preostolul mănăstirii Sv<â>n(tul) Nicolae ot Botoșani, asupra târgoveților de Botoșani, din luminată poronca prea înălțatului nostru domn Mihail Gregoriu Șutul v<oie>v<o>d, fiind rânduit ca să vin la stare locului și împreună cu dum<ilu>i vel vornic Alexandru Calimah și cu dumilor vornici de Botoșani să intrăm în cercetare pricinilor de păgubire și a prigonirilor ce urmează între m<ânăstire> și între lăcuiitorii târgului Botoșani, și puind înaintea cartea gospod a fericitului domn Alexandru Constandin Moruzi v<oie>v<o>d, din let 1803, întru care să hotărăște atât pentru târgoveți, cât și pentru mănăstire, în ce chip să urmeze întru toate, să punem la cale cu o dreaptă cumpănire întru amândouă părțile, după cuprindere aceii cărți. Și fiindcă pe târgoveți i-am găsit foarte răzvrațiți întru socotința că moșie ce esti împregiurul târgului ar fi a lor și alcătuit întru pretențe de moșie, iar nu de loc de hrană, am cerut de la Pre o Svin<tia> sa, părintele Iliopoleos, ca să de o pliroforie (dare de seamă, lămurire, n.D.B.) de dreptățile ce ar ști având mănăstire; și iar hrisoavele ce în număr de 14 mi-au arătat, acest fel am aflat curgere pricinii.

Adecă la let 7256 (1748)¹⁷, D<omnu> Grigorie (al II-lea, n.D.B.) Ghica v<oie>v<o>d pre hrisovul său zice că Ștefan Bosie, ce au fost cămăraș de izvoade, arătând un hrisov de danie de la Ioan Nicolae v<oie>v<o>d (Mavrocordat, domn al Țării Moldovei între 1743-1747, n.D.B.), în care să cuprindă că dezlipind moșie Tătărășii de locul târgului Botoșani, ce era tot domnesc, jumătate dintr-aciastă moșie o dăruiește aceștii m<â>n<ăstiri>, ce atunce să afla beserică de mir zidită de fericitul întru pomenire domn Ștefan v<oie>v<o>d cel Bun pe însuși moșie Tătărăși, iar giumătate o au dăruit numitului Ștefan Bosie, pe care l-au și rânduit epitrop besăricei, pe care danie întărindu-o au rânduit și boeri hotarnici de au despărțit prin sămne hotară firești, ce se află și astăzi, moșie Tătărășii de către locul <gos>pod dimpregiurul târgului, întărind și hotarnica prin acest hrisov.

Apoi, la let 7259 (iunie 1751, n.D.B.)¹⁸, fericitul întru pomenire D<omnn> Const<an>din Mihail Cehan Racoviță v<oie>v<o>d, prin hrisovul său arată că după ce luminata Doamnă Ana, maica Înălțimii Sale, găsind beserica surpată, descoperită, pustie, altă zădire au întocmit, cât și acoperișul, catapeteazma și toate le-au făcut din nou, înzestrându-o și cu argintării, alte lucruri besericești, au rădecat-o și Înălțime Sa în mai înaltă stare, puindu-o în rândul mănăstirilor și înzestrându-o cu moșie Tătărășii, sat întreg, cu heleșteu și cu mori, pentru că au făcut schimbătura cu Ștefan Bosie cămărașul, dându-i o altă moșie. o bucată de loc din hotarul domnesc a târgului Cotnari. Și fiindu-i și obiceiul de milă din vamă și din alte rusumaturi a rândui și pe lângă alte mile domnești au mai miluit-o și cu toată dejma de pe tate hotarele târgului Botoșani ce era domnesc, ca oricine ce ar lucra pe locul <os>pod, dejma să o de la mănăstire, afară de hotarul Tătărășilor ce este sat cu loc cu tot.

Și după ce au așezat-o în rândul mănăstirilor și au înzestrat-o, au închinat-o la Sv<â>n(ta) Patrierhie Antiohiei; iar în urmă, după doamna Ana, la let 7261 septv<rie> 2 (1752, n.D.B.), însuși acesta domn trimețând hotarnici de au hotărât tot locul <os>pod dimpregiurul târgului și cuprinzând într-un hotar și moșia Tătărăși și mai cumpărând și un heleșteu ce ar fi fost pe apa Săcnii, aproape de târgul Botoșani, de la dumilui Ioan Cantacuzino vel camaraș, după ce pomeneste toate hotarile în sămne în hrisovul ce dă mănăstirii și arată că le-au dat danie și miluire Sv<intii> m<â>n<ăstiri>, zice că dă și întărește după hotarnicele arătate, ca să fie de la Domnie Sa drepte ocini

¹⁷ Vezi actul cu această dată la Arhivele Statului Botoșani, Documente, II/3; în continuare ASBT.

¹⁸ Idem, II/5.

și moșii cu tot venitul și cu tot hotarul, adecă deopotrivă întărește stăpânire m<ă>n<ăstirii> pe locul depregiurul târgului ce au fost domnesc, ca și pe moșia Tătărași cu tot venitul și cu tot hotarul și cu locu cu tot, căci di ar fi lăsat domnesc locul dipregiurul târgului după ce l-au cuprins într-un hotar cu Tătărașu trebué să zică anume stăpânire Tătărașilor într-un feliu și celuiilalt loc într-alt chip.

Iată dar că nu rămâne îndoială că și Tătărașii și locul dimpregiurul târgului sânt de veci date danie cu loc cu tot, întreg hotar ce să cuprindă din sânnne în sânnne mănăstirii. Apoi, la let 7262 noe<m>vr<ie> I (1753, n.D.B.), D<omnul> Matei Ghica v<oie>v<o>d, prin două hrisoave a Domniei Sale, tot dintru o zi făcute, întărește toate milele și afierosirile a D<omnului> Constantin Racoviță v<oie>v<o>d, cu unul vrând să întărească testamentul mănăstirii și închinare la Sv<ân>t<a> Patrierhie cuprinde hrisovul cel dintâiu a D<omnului> Racoviță întregu, și pentru aceia să pomeneste și de dijmurile de pe locul dimpregiurul târgului, iar nu să poate socoti că pentru că zice de dijmurile dimpregiurul târgului într-acest hrisov, a lăsa acel loc iarăși domnesc sau a târgului, cum prin al doile hrisov, tot dintr-o zi cu acela, cuprinde iarăși la un loc într-un hotar și moșie Tătărașu și locul dimpregiurul târgului și întărește stăpânire m<ă>n<ăstirii> pe amândouă, deopotrivă ca pentru o moșie, numai zice, afară di vatra târgului; și într-acest loc unde zice de vatra târgului să vederat și tocmit acest hrisov. Iar pe cât să poate giudeca, atât din noima di mai sus, cât și din negreața cernelii, să înțalegi fără îndoire că însuși scriitorul hrisovului greșind au tocmit atunce când s-au scris, căci de s-ar socoti că au urmat vrun vileșug și că au fost zis afară din locul târgului sau alt cuvânt nici noima nu lasă, iar nici loc altu nu mai rămâne necuprins în sânnnele hotară afară de vatra târgului¹⁹.

Apoi, la let 7265 avgust 16 (1757, n.D.B.), D<omnul> Scarlat Ghica v<oie>v<o>d asemenea întărește testamentul m<ă>n<ăstirii> și închinare la Sv<ân>t<a> Patrierhie cu toate milele, fără însă a pomeni nimic pentru dejma de pe locul dimpregiurul târgului. Și la 7266 noe<m>vr<ie> I²⁰, cu alt hrisov, întărește în stăpânire m<ă>n<ăstirii> tot locul cu tot hotarul, fără a mai face osăbire între Tătărași și între celălalt loc dimpregiurul târgului, ca pe o driaptă moșie a m<ă>n<ăstirii>.

Apoi iarăși, la 7267 ghenar<ie> 8 (1759), D<omnul> Ioan Theodor (Callimachi, n.D.B.) v<oie>v<o>d și la let 7272 septv<rie> (1763), D<omnul> Grigorie Ioan (Callimachi, n.ns.) v<oie>v<o>d, prin hrisoavele ce dau, asămîne întăresc hrisovul de așezământ al mănăstirii și închinare la Sv<ân>t<a> Patrierhie cu toate milele, numai de dejma de pe locul de pe locul dimpregiurul târgului nimic nu mai pomenesc, căci îndestul s-au legiuit prin trei hrisoave de la luminați donni de mai înainte stăpânire mănăstirii pe tot locul dimpregiurul târgului, împreunat cu Tătărași ca pe o dreaptă moșie a m<ă>n<ăstirii>; și nici alt hrisov de întăritură pe moșie n-au trebuit a lua mănăstire.

După aceasta, în domnie fericitului donn Grigorie Alexandru Ghica v<oie>v<o>d, născând pricină între târgoveții lăcuiitori de Botoșani și între m<ă>n<ăstire> Sv<ân>t Nicolae pentru că să întemeasă orașul și să înmulțisă norodul din târg, încă începuse a eși cu lăcuința pe moșie Tătărași a m<ă>n<ăstirii> și nu voe să de adetiul moșiei supt cuvânt că șad pe locul târgului. Și rânduindu-să hotarnici boeri pe dumilui vornic Manolachi Dimachi ce era atunci jic<ni>cer și vor<ni>c de Botoșani și pe dumilui ban Constandin Vârnab și pe portarul Nanu, iarăși vornic de Botoșani, au despărțit Tătărașii de târgul Botoșanilor. Și pomenitul donn, prin hrisovul din 1776 octombre 22, întărește acea hotărâtură, însă macar că în hrisov să zice că să desparte moșie Tătărași și de cătră locul târgului, iar numai cu acest cuvânt nu să poate giudeca că au deosăbit moșie dimpregiurul târgului de cătră moșie Tătărași și că au dat-o târgoveților sau au oprit-o domnia, căci nu aneresăste daniile și hrisoavele de mai înainte, și cu cuvântul di locul târgului să înțalege lăcuința târgului iar nu moșie pe din afară, după cum din însuși lucrare boerilor hotarnici să dovedește care nu încep a despărți Tătărașii din capul hotarului, ce numai din margine târgului Botoșani, din muchie dealului merg și despart locul lăcuit a târgului de cătră Tătărași și deși trec de la târg până în capul hotarului despre răsărit, dar și spun că impresura moșie de cătră împregiurași și adică capătul despre răsărit al Tătărașilor îl despart pentru a îndrepta impresurările despre împregiorași, mijlocul Tătărașilor îl despart de către lăcuința târgului, pentru a nu impresura târgoveții cu vatra târgului. Iar capătul despre apus îl lasă nedespărțit negreșit, pentru că atât locul dimpregiurul târgului, cât și Tătărașii, era tot moșie m<ă>n<ăstirii> și nu ave trebuință a se despărți, neurmând primire de impresurare, precum și mai cu temei să dovedește din carte g<o>sep<nd> din let 1778 marte 19, a fericitului D<omn> Co<n>standin Dimitrie Muruz v<oie>v<o>d, ce o dă apărare egumenului m<ă>n<ăstirii>, în care arată păgubirile ce pricinue târgoveții mănăstirii, întânzându-să a pune boi de nego! dimpregiurul târgului în țarie lor și că arătând și carte răpousatului D<omn> Grigorie Alexandru Ghica v<oie>v<o>d, prin care să hotărâste ca nimine

¹⁹ Același donn îi imputemicește pe locuitorii din Botoșani, la 12 martie 1754, să fie volnici a se hrăni de pe locul mănăstirii Sf. Nicolae - Popăuți, plătind dijma mănăstirii (idem, II/8).

²⁰ Rez. la N. Iorga. *St. și doc.*, vol. V, p. 251, nr. 129.

să nu îndrăzniască a face călcare moșiei m<ă>n<ăstirii> ce are împregiurul vetrii târgului fără a să învoi cu egumenul m<ă>n<ăstirii>. Asămîne și Domnie Sa dă volnicie egumenului ca să-și apere moșie, poruncind și vornicilor de Botoșani ca să înfrâneze pe acei obraznici târgoveți ce nu să vor supune cărții Domniei Sale.

Iată dar că să dovedești că fericitul domn Grigorie Alexandru Ghica v<oie>v<o>d n-au stricat daniile m<ă>n<ăstirii>, ce mai vârtos întărește stăpânire m<ă>n<ăstirii> pe locul dimpregiurul târgului. Și iarăși din hrisovul tot aceluși domn Muruz, din 1780 dechv<rie> 14, care rânduind hotarnici iarăși pe dumilor vornic Manolachi Dimachi, fiind atunci stolnic și vornic de Botoșani, banu Co<n>standin Vârnav și med<elni>cer lordachi Canano, pentru că iarăși să întinde târgoveți cu lăcuința și dinspre celelalte părți pe moșie mănăstirii, după poroncă am hotărât vatra târgului de către locul dimpregiurul târgului, ce este moșie mănăstirii, care hotărâtură întărind-o fericitul D<omn> cu acel hrisov, din sămne în sămne întărește stăpânire m<ă>n<ăstirii> pe toată moșie dimpregiurul vetrei târgului, întocma după hotarnicile și hrisoavele luminaților domni de mai înainte, fără a deosăbi Tătărășii de celalalt loc, ce zicând mai vârtos ca să fie Sv<i>n<tii> m<ă>n<ăstiri> danie și miluire.

Și di la Domnie Sa apoi, la let 1783 ghenar, D<omnul> Alexandru Co<n>standin (Mavrocordat Deli - bey, n.D. B.) cuprinde în hrisovul ce dă mănăstirii și hrisovul fericitului domn Grigorie Alexandru Ghica v<oie>v<o>d, cu care să despart Tătărășii de către vatra târgului, și hrisovul D<omnului> Co<n>standin Muruz v<oie>v<o>d, cu care se desparte tot celalalt loc dimpregiurul vetrii târgului, cunoscându-le ca niște drepte afierosiri ale domnilor de mai înainte și moșie Tătărăși întru întregime hotarilor ei cu tot locul și cu tot venitul în veci, în putere cărora hrisoave ș-au stăpânit mănăstirea moșiile.

Iar la let 1796 septv<rie> 30, supărându-să proestosul m<ă>n<ăstirii> de către târgoveți cu răpire de fânaț și de loc de hrană, în domnie pre înălțatului domn Alexandru Ioan Calimah v<oie>v<o>d, dând jalobă cătră stăpânire, s-au dat carte g<os>pod de apărare, atât pentru fânaț, ca nimene să nu îndrăzniască a cosi fără a să învoi și a să tocmi cu m<ă>n<ăstirea>, cât și pentru loc de arat, iarăși fără învoiala egumenului să nu are, și arând să-și dea adetul după ponturi.

Și apoi, la let 1804 iuli<e> 31, în domnie fericitului domn Alexandru Const<an>din Muruz v<oie>v<o>d, carele au întărit iarăși prin hrisovul său stăpânire m<ă>n<ăstirii>, întocma după cuprindere hrisovului din 1780, a fericitului părintelui Înălțimii Sale, giudecându-să târgoveții de Botoșani cu proestosul m<ă>n<ăstirii> Sv<ă>n<tul> Nicolae, Pre o Sv<i>n<țitul> Antim Edesit, în Divanul domnesc, s-au sfârșit toate pricinile dintre târgoveți și dintre m<ă>n<ăstire>, dându-să hotărâre în ponturi anumi, adecă vii mai multe decăt câte să afla în vreme aceia împregiurul târgului să nu să mai adoge și câte locuri în însuși anul acela s-au îngrădit pentru vii să să strice gardurile, care acel pont fiind că să atinge interesele a însuși onora din târgoveți ce fără învoiala m<ă>n<ăstirii> cuprinsă locuri. Însuși târgoveții după ce s-au întors la casă lor nu l-au primit a să urma și încă vii și livezi din vreme aceia incoace s-au mai sporit împregiurul târgului, din care puține sînt făcute cu așezare de bezmân. Iar cele mai multe sînt cuprinse în silă și în putere. stăpânindu-le și până astăzi: cât și alt pont. pentru lăcuiorii satelor m<ă>n<ăstirii>, ce iarăși să hotărâste a nu li să mai spori numărul, nu s-au păzit, ce mai vârtos s-au înmulțit lăcuiorii, adingând în toate patru satele până la număr de 260 gospodari.

Și fiindcă aceste două ponturi din început nu s-au păzit și acum, prin luminată poronca pre Înălțatului nostru domn să poruncește: nici în pontul viilor, nici în pontul sporirii lăcuiurilor strămutare să nu să facă, iar celelalte ponturi ce într-această carte a D<omnului> Muruz să hotărâsc, anume nu pentru toate stările târgoveților, ci numai pentru acei ce sînt în ce mai slabă stare și săraci, să le puneți în lucrare și supt poronca pre înălțatului nostru domn spetindu-le a le pune în lucrare pe cum să poate.

S-au rădicat planul a toată moșie cu meșteșug ingineresc și s-au măsurat locul slobod fâlcește, pe cât în gios să arată socotiala.

Socotiala piste tot a moșiei m<ă>n<ăstirii> Sv<ă>n<tul> Nicolae, care loc măsurându-să fâlcește, din apa Dresleucii până în Drumul Furilor, cuprinde 4355 fâlci²¹, 7 prăj<ini>²² și să împarte cum mai gios să arată și precum să află astăzi stăpânindu-să²³.

²¹ Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, fâlcea moldovenească avea „80 de prăjini fâlcești”, iar la începutul secolului al XIX-lea i se fixează suprafața la 320 de prăjini pătrate (80x4) sau 2880 stânjeni pătrați (240x12), ceea ce însemna circa 1/2 ha. (Cf. *Instituții feudale din Țările Române, Dicționar*, coord. Ovid Sacelar și Nicolae Stoiceșcu, București, 1988, p. 190).

²² De obicei în Moldova avea trei stânjeni, adică 6,69 m; prăjina fâlcească avea, în 1839, 36 de stânjeni pătrați, aproximativ 180 de m². La început, prăjina era confecționată dintr-o nuia sau stinghie, mai târziu dintr-o prăjină marcată la capete cu pecetea domnească (vezi *Ibidem*, p. 378).

Urnează prezentarea detaliată a măsurii vetrei târgului, a mahalalelor, a satelor mănăstirii, Răchiți, Cișmea, Teascu și Popăuți, a imașurilor, țarinilor și fânașurilor²⁴. Din cele 4355 fălci și 7 prăjini, reprezentând tot hotarul împreună cu vetrele târgului și ale celor patru sate (circa 6530 ha), 566 de fălci și 9 prăjini (cam 850 ha) reprezentau suprafața ocupată de vatra târgului, a mahalalelor și a celor patru sate, restul de aproape 5700 de ha rămânând loc de hrană, din care 1683 fălci și 16 prăjini (circa 2525 ha) „ce au târgoveții imaș și arături”, 1726 fălci și 24 de prăjini (cam 2590 ha) „asămîne ce au satele toate imaș, arături și fânașuri” și 379 fălci și 37 de prăjini (adică vreo 585 ha) „ce are astăzi m<ă>n<ăstirea> arături și fânaș, care analogi sîntu pe tăt locul de hrană ce este pe moșie m<ă>n<ăstirii>, abie are la zăce falce, una pentru trebuința sa”²⁵.

„Și fiindcă târgoveții nu mai fac acum cerire pentru strămătorire locului, ce s-au întors a cere toată moșie întru a lor de veci stăpânire, rămâne pentru acest fel de pretențe să să giudece la cinstitul Divan. Iar pentru imașul târgoveților, mie mi se pare a fi îndestul pentru suma vitelor ce au; dacă însă vor lipsi de pe imașul târgului vitele ce neguțitorii jidovi și alții, făcând velniță în vite, de le ingrașă la velniță, pascându-le zioa pe imașul târgului, căci pentru ordănar, unde nu sunt vite de negoț, la cele mai multe locuri să socotesc trei vite la o falce de imaș, precum și însăși satele m<ă>n<ăstirii> Păpăuți, Cișmea și Răchițile nu au mai mult decât 108 fălci imaș, care analog găsându-să pe vite vii încă mai mult decât trei vite la falce și le aגיעe, asămîne dar și târgoveților le va fi îndestul imașul de 1543 fălci (circa 2315 ha, *n.D.B.*), socotindu-să câte două vite de falce a târgoveților și câte o vită de falce a trăguitorilor ce vin pentru alijveris, cu toate că nu este de unde să li să mai sporiască de pe moșie m<ă>n<ăstirii>, de vreme ce să dovedește că la 10 fălci, una abia rămâne pentru trebuința m<ă>n<ăstirii>, undi i s-ar cuvini a ave o a trie parte din toată moșie, macar că târgoveții mai cer și altă bucată de loc de pe moșie Mănăstirii Doammii, aproape ca la 200 fălci, supt cuvânt că și ace moșie este luată tot din locul târgului și că ar fi avut-o imaș până la 1813, iar de atunce, de când au vândut m<ă>n<ăstirea> Rusicon ace moșie, li s-ar fi oprit ace bucată de loc. Iar dacă ei voesc a-și lăți imașul piste rânduială, să să învoiască cu stăpânul aceii moșii.

Iar pentru acei ce au prins locuri de casă, de grădini sau de vii pe moșie m<ă>n<ăstirii> și câți de acum înaintea vor cuprinde împregiurul târgului, dreptate o agiută pe m<ă>n<ăstire> a cere de la toți o alcătuire în scris cu așezare de bezmăn, și numărând stânj<enii> lor ce au cuprins și coprind și astăzi. Dar fiindcă târgoveții întru nimică nu voescu a să alcătui cu m<ă>n<ăstirea>, atât pentru aceasta, cât și pentru alte dreptăți legiuite, pe obicei pământului, rămâne a face cerire de la stăpânire și mai vartos pentru câtă parte di moșie să cuvinea a opri pentru mănăstire [...] 1820 iulii 10”²⁶.

Considerându-se că stau pe locurile mănăstirii, locuitorii din satele Răchiți, Cișmea și Popăuți erau impuși la munci în folosul mănăstirii, deși vetrele satelor lor și ogoarele se aflau, de fapt, pe moșia veche a târgului. La 20 iulie 1821, aga lancu delibaș îl împuternicește pe Iordache Radul să-i aducă la mănăstirea Popăuți pe locuitorii din cele trei sate apropiate pentru a bate porumbul mănăstirii, urmând a fi plătiți în natură, cu o dimerlie din 30²⁷.

În epoca regulamentară, în anul 1832, locuitorii orașului Botoșani adresează o jalbă epitropiei târgului, plângându-se de abuzurile unor negustori, care așezându-și stâni pe imașul târgului au impresurat cu totul vitele târgoveților, iar vâcarii ce aveau grijă de ele au fost alungați de ciobanii de la acele stâni. Orășenii amenință că dacă sfatul orășenesc nu le va face dreptate ei vor fi siliți „a să arăta cu jalobă către înalta ocărmuire”²⁸.

Și după epoca regulamentară, mănăstirea Popăuți continua să stăpânească satele Răchiți, Popăuți, Cișmea și Teascu, așa cum o arată documentul din 21 august 1841. Nu conteniseră, ba dimpotrivă, se înțetiseră, „protestăluirile” târgoveților. Fie ei români, armeni sau evrei, față de abuzurile călugărilor mănăstirii și ale oamenilor acesteia. La 5 mai 1842, locuitorii mahalalelor

²³ ASBT, Documente, II/60.

²⁴ Acest fânaș se împărțea astfel: 54 de fălci (81 ha) la nouă preoți, 12 fălci (18 ha) la doi diaconi, alte 12 fălci la doi psalți, 18 fălci (27 ha) la 3 dascăli, 780 fălci (1170 ha) la cei 260 „lăcutoiri ce să află în tușpatru satele, birmiei și scut<elni>ci și 259 fălci și 16 prăjini (circa 390 ha) fânașul mănăstirii; (cf. Idem, II/60). Așadar, preoților și celorlalți slujitori ai mănăstirii le reveneau exact câte 9 ha, în timp ce locuitorilor celor patru sate ale mănăstirii câte 4 ha și jumătate de locuitor.

²⁵ Idem, II/60.

²⁶ *Ibidem*. Ultimele rânduri ale actului sunt scrise de altă persoană, ductul fiind diferit.

²⁷ Idem, IX/25.

²⁸ Dosarul Primăriei Botoșani, nr. 29/1832, apud Artur Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Ediția Primăriei de Botoșani, f. a. (1926), p. 69.

târgului Botoșani adresează o nouă jalbă Eforiei orașenești, plângându-se de „objiduirele” din partea mănăstirii Popăuți pentru dreapta lor moșie pe care o au în stăpânire²⁹.

La 24 octombrie 1842, vechilii târgoveților din Botoșani se plâng domniei în legătură cu abuzurile egumenului mănăstirii Popăuți, ale cărei proprietăți se întinseseră până spre vatra târgului³⁰. La 26 ianuarie 1843, vechilii „obștiei târgului Botoșani” se jeluiesc din nou Divanului domnesc, arătând cum le-au fost uzurpate vechile lor drepturi, menționând actele mai vechi din procesul cu mănăstirea Popăuți și reclamând cu insistență restituirea pământului ce era al lor, din hotarul moșiei Botoșani³¹.

La 4 septembrie 1844, Eforia orașului Botoșani îi dă maiorului Mihail Kogălniceanu, viitorul mare om politic și istoric, o vechilime pentru a le reprezenta târgoveților interesele la Divanul domnesc, în procesele cu mănăstirea Popăuți³². Kogălniceanu reușește să-i determine pe membrii Divanului să admită, în parte, drepturile târgoveților, așa cum o arată și „Practica” Divanului domnesc, din data de 13 octombrie 1844³³. După ce au fost invocate acte mai vechi, de danie a moșiei târgului Botoșani către biserica, apoi mănăstirea Sf. Nicolae, Divanul decide că tot locul din hotarul târgului ce fusese dăruit mănăstirii de către Constantin Racoviță voievod, prin hrisovul din 1752, să rămână al mănăstirii, în timp ce vatra târgului aparține de drept târgoveților, urmând a o stăpâni ei potrivit hotarniceii din 14 decembrie 1780, când vatra târgului fusese hotărâtă de locul dimprejurul orașului.

Din pământul stăpânit până atunci de mănăstire, 850 de fălci (1275 ha) erau date spre folosință târgoveților săraci, măsura locului începând de acolo de unde se termină mahalalele orașului și încheindu-se pe una din părți la apa Dresleucii, iar pe cealaltă parte la pârăul Sitna, unde era și adăpătoarea, cât o permiteau viile cultivate acolo și locul de hrană al locuitorilor satului Teascu. Egumenului Popăuților i se interzicea a mai pășuna vitele mănăstirii sau ale satelor mănăstirii pe acest imaș, care le rămânea târgoveților și locuitorilor din mahalale. O altă precizare favorabilă orașenilor era aceea care prevedea că dacă în timp târgul se va mări, iar mahalalele se vor întinde pe acest loc, mănăstirea va da din celălalt loc al său tot pe atât pământ, astfel încât mărimea de 850 de fălci a imașului târgului să rămână nestrămutată, pentru că acel imaș este folositor negoțului ce se face în oraș și străinilor care aduc orașenilor cele trebuincioase hranei și îndemânării lor. În schimb, târgoveților li se interzicea să țină pe acel imaș turme de oi, cirezi de vite cornute și herghelii³⁴.

Din cele prezentate până acum se observă cum cazul particular al Botoșanilor întărește, de cele mai multe ori, opiniile exprimate în istoriografia noastră referitoare la hotarul târgului, la rolul acestuia, statutul său în raport cu târgoveții și domnia³⁵.

În secolul al XVII-lea, târgoveții botoșăneni încă se bucurau de drepturile de uzufructuari ai hotarului Botoșanilor, care era proprietate domnească. Ei sunt în dispută pentru locuri din acest hotar, le cumpără sau le vând, le lasă moștenire sau le stăpânesc într-atât de mulți ani încât numele unuia dintre ei va fi dat locului (cazul heleșteului lui Lebădă). La majoritatea acestor judecăți și tranzacții sunt prezenți șoltuzul și sfatul orașenesc, în calitate de mediatori sau martori și ca unii cărora delegarea temporară a acestei puteri, de către obștea târgoveților, le conferea tot dreptul să facă acele lucruri. Practic, orașenii aveau aceeași libertate de a dispune de locurile din hotarul târgului pe care o aveau și în ceea ce privea locurile de casă, casele și dughenele din vatra târgului, singurele condiții fiind acelea de a nu se înstrăina acele bunuri altcuiva decât unui membru al obștiei și ca noul stăpân să continue a

²⁹ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri (1776-1861)*, Moldova, Seric A, vol. II, București, 1960, p. 471, nr. 110.

³⁰ Arhivele Statului Iași, Tr. 1357, op. 1543, dos. 280, f. 9; în continuare ASI.

³¹ *Ibidem*, ff. 43 - 44.

³² *Ibidem*, f. 411.

³³ *Ibidem*, ff. 439 - 448.

³⁴ Artur Gorovei, *op. cit.*, pp. 70-71.

³⁵ Dintre cele mai importante lucrări referitoare la acest subiect menționăm, pe lângă cele ale lui Nistor Ciocan și D. Ciurea, amintite deja, următoarele studii: Nicolae Iorga, *Evoluția libertății în orașele medievale*, în vol. *Evoluția ideii de libertate*, p. 170 (despre întemcierea orașelor pe loc domnesc și despre lupta orașenilor cu domniii lanarioți care vindeau sau dăruiau „vatra” orașului), P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române*, în vol. *Interpretări românești*, ed. a II-a, îngrijită de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1994, pp. 124 - 128 (despre oraș, ca proprietate a domnului, despre relațiile dintre domnie și oraș, de-a lungul celor trei etape: cea a adăugării satelor la ocol, cea a desfacerii ocoalelor și cea din timpul domniilor lanarioate, când domnul dăruiește sau vinde, pe lângă hotarul târgului, și vatra propriu-zisă a acestuia), D. Ciurea, *Orașele și târgurile din Moldova în secolul al XVIII-lea*, în *SCȘI*, anul VII, (1956), fasc. I, pp. 97 - 103 (despre acaparea hotarilor și vetrelor târgurilor, donații de târguri, obligațiile locuitorilor care cultivau țărini din hotarul târgului față de noii stăpâni ai acestuia). Pentru analogii și deosebiri cu istoria urbană munteană vezi Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Iași - 2004, pp. 284 - 312, *passim*.

plăți bezmenul convenit domniei (în cazul Botoșanilor, Doamnei, căreia i se dăruiseră veniturile târgului și ale ocolului acestuia), în calitate sa de proprietară de drept a tuturor acelor locuri³⁶. Faptul că în cele câteva pricini pentru iazuri și locuri din hotarul Botoșanilor, pe care le descriu documentele ajunse până la noi, majoritatea protagoniștilor este formată din armeni ilustrează, din nou, rolul deosebit al acestei etnii în geneza și propășirea târgului Botoșani. Armenii au fost cei cărora li s-a datorat, în bună măsură, evoluția urbană a așezării și alături de localnici ei au fost cei mai vechi locuitori ai târgului. Anii de conviețuire, cu bune și cu rele, au dus la un transfer reciproc de obiceiuri și mentalități, cu rol nivelator în plan cultural, în așa fel încât, excepție făcând prigoana anti-armenească din anii domniei lui Ștefăniță Rareș voievod, conlocuirea a dat armenilor aceleași drepturi, libertăți și obligații ca și cele ale târgoveților moldoveni ai Botoșanilor, pe care, cu abilitatea specifică lor, au știut în multe rânduri să le speculeze mai bine decât concitadinii lor.

De la o vreme, domnii fanarioți, prevalându-se de faptul că orașele și moșiile lor erau proprietate domnească, vor înstrăina părți din ele în folosul unor particulari, fie că erau boieri, biserici sau mănăstiri. La Botoșani, precedentul va fi creat de către domnul Ioan Mavrocordat³⁷, care dezlipind Tătărașii din hotarul târgului va dăruii jumătate din acel loc bisericii Sf. Nicolae de la Popăuți, iar cealaltă jumătate cămărașului de izvoade Ștefan Bosie. Ulterior, doamna Ana, mama lui Constantin Racoviță voievod, care mai avusese Botoșanii ca apanaj, în timpul domniei moldovene a soțului său, Mihai Racoviță voievod (1715 - 1726), socotindu-se îndreptățită, probabil, a face acest lucru în dubla sa calitate de doamnă, aceea de soție și mamă de voievod, după ce repară biserica Sf. Nicolae de la Popăuți o trece în rândul mănăstirilor și o înzestrează cu tot satul Tătărași, miluind-o și cu dijma de pe hotarul târgului, care până atunci era venit al doamnelor țării. Constantin Racoviță desăvârșește dania și miluirea maicii sale, întărind mănăstirii cu hramul Sf. Nicolae de la Popăuți atât Tătărașii, cât și „locul dimpregiurul târgului”. Dania va fi întărită succesiv de către domnii ulteriori, în ciuda protestelor repetate ale târgoveților, care mărindu-li-se numărul și întinzându-se pe locul Tătărașilor, refuzau să dea adetul convenit mănăstirii, cu justificarea că acel loc este al târgului.

În sprijinul dreptății ce invocau să li se facă, „obraznicii târgoveți”, cum erau numiți la un moment dat de către Grigore al III-lea Ghica voievod, „aduc și un argument lingvistic, neluat însă în seamă de către domnie, anume acela că pământul dinafara vetrei târgului le este lor moșie³⁸, așadar ocină sau moștenire din moși-strămoși, în timp ce domnii, dar și boierii hotarnici rânduți de ei arată, fără temeii real, că prin locul târgului se înțelege numai vatra acestuia, fără moșia înconjurătoare.

Pe măsură ce abuzurile călugărilor greci și arendașilor lor pentru acele locuri din hotarul târgului se întetesc, protestul orășenilor este tot mai energic. În jalba din 1820, după ce rememorează etapele uzurpării drepturilor lor asupra hotarului târgului și silniciile pe care le aveau de suferit în apărarea acelor drepturi, izbucnesc atunci când pomenesec de înscrisurile pe care le cere mănăstirea pentru așezarea pe locurile acesteia, invocând amar un element ce ține de logica elementară: „La care ce așezare poate să aibă când se află drept locul lor domnesc și cu sila i-au supus bezmănuului”³⁹?

Cercetarea din 10 iulie 1820, rânduită de domn în urma unei jalbe a lui Inochentie Iliupoleos, proestosul mănăstirii Sf. Nicolae, se face într-un moment în care târgoveții erau „foarte răzvrățiți, întru socotința că moșie ce esti împregiurul târgului ar fi a lor și alcătuind întru pretențe de moșie, iar nu de loc de hrană”⁴⁰. Mai mult, locuitorii orașului nu se mai mulțumeau doar cu pretenția de a li se da loc mai îndestul, „ce s-au întors a cere toată moșie întru a lor de veci stăpânire”⁴¹.

Deși justificată oricum, supărarea orășenilor putea fi mult mai mare dacă domnii fanarioți ar fi procedat cu târgul Botoșanilor așa cum procedaseră cu o bună parte din celelalte târguri moldovenești, în ciuda vechimii și a tradiției onora dintre ele, adică dacă, după același tipic, ar fi încredințat altcuiva târgul propriu-zis. Din acest punct de vedere, Constantin Racoviță, cu cele șase danii de târguri⁴² și

³⁶ Vezi și Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe...*, p. 141.

³⁷ Aceasta în ciuda faptului că tatăl său, Nicolae Mavrocordat, fost domn, și el, al Țării Moldovei, luase măsuri pentru consolidarea autonomiei orășenești, prin anularea daniilor făcute de domnii anteriori din hotarele târgurilor (vezi D. Ciurea, *Orașele și târgurile din Moldova în secolul al XVIII-lea*, p. 97 și urm.).

³⁸ Vezi înțelesurile termenului *ocină*, în *Instituții feudale...*, p. 336.

³⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 260.

⁴⁰ ASBT, Documente, II/60.

⁴¹ *Ibidem*. Prin *moșie*, târgoveții înțelegeau atât vatra propriu-zisă a târgului și mahalalele acestuia, cât și hotarul de ^{dincolo} de acestea.

⁴² Astfel, în 1756, el dăruia bisericii Precista din Roman locul domnesc ce mai rămăsese liber și vatra târgului Hărlău (Theodor Codrescu, *Uricariul*, X, Iași, p. 210). Între 1756 - 1757, Constantin Racoviță voievod dăruia vetrele târgurilor Baia, Bârlad, Vaslui, Tecuci și Târgu - Oena (cf. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 100).

două danii de hotare ale târgurilor⁴³ a stabilit un „record” absolut, el însemnând pentru târgurile moldovenești ceea ce însemnase Petru Șchiopul pentru ocoalele acestora.

Ceea ce a contat în păstrarea, de către orășeni, a vetei târgului lor, a fost tocmai statutul acestuia, de târg al Doamnei, ale cărui venituri fiind concesionate Doamnei, vinderea sau dăruirea târgului ar fi însemnat pierderea acestei posibilități de câștig, în condițiile în care veniturile ce-i reveneau de aici erau însemnate; de prin a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dezvoltarea economică a Botoșanilor ia un avânt considerabil⁴⁴, un alt argument în favoarea păstrării intacte a târgului în toată ființa și alcătuirea sa.

Cât despre hotarul târgului Botoșani, mărimea sa era considerabilă raportată la mărimea târgului propriu-zis, așa cum o arată și măsurătoarea făcută la 1820 moșiei mănăstirii Sf. Nicolae⁴⁵. Astfel, suprafața ocupată de vatra târgului, mahalale și satele Popăuți, Cișmea, Răchiți și Teascu, măsurând circa 850 de ha, reprezenta doar 12% din totalul de 6530 ha al moșiei târgului, cuprinzând hotarul propriu-zis, vatra târgului și vetrele celor patru sate; rămăneau așadar, ca loc de hrană și fână circa 5700 ha de teren. Dacă ar fi să ne raportăm la *Extractul statistic din 1832*⁴⁶, fiecăruia dintre cei 13796 de locuitori ai Botoșanilor îi reveneau 2500 m² de teren, în condițiile în care „alișverişul” unei bune părți din acești locuitori, asigurat prin negoț, meșteșuguri și alte slujbe, era îndestulător, ba chiar mai mult decât atât.

În urma judecății de la Divanul domnesc din 1844, când tânărul maior Mihail Kogălniceanu, legat prin strămoși de acest târg, le-a reprezentat atât de bine interesele, târgoveții botoșăneni obțin noi înlesniri și recunoașterea parțială a drepturilor pe care le au în hotarul târgului.

Aproape 20 de ani mai târziu, prin legea secularizării averilor mănăstirești, călugării greci au fost nevoiți să părăsească mănăstirea care redevine biserică de mir. Pământurile acesteia, prilej de dispută pentru mai bine de o sută de ani, vor reveni celor cărora li se cuveneau, adică orășenilor, prin simplul fapt că Popăuții, Cișmeaua, Răchiți și Teascu (acesta din urmă contopit cu Tulburenii, din care se și desprinsese) vor deveni cartiere marginase ale Botoșanilor. Și astăzi, aceste cartiere apar ca niște „intrânduri rurale” în vechiul târg, ogoarele întinse ale lor contribuind, ca și cu sute de ani în urmă, la aprovizionarea și îndestularea orășenilor cu produse agricole.

Statutul aparte al Botoșanilor, cel de târg al Doamnei, i-a determinat pe domnii moldoveni să nu-i uzurpeze hotarul decât târziu, începând cu jumătatea secolului al XVIII-lea. Hotarul târgului Botoșani avea o mărime considerabilă în raport cu mărimea târgului propriu-zis.

Conflictul cel mai de amploare, pentru hotarul târgului, a fost cel dintre târgoveții botoșăneni și mănăstirea Sf. Nicolae de la Popăuți, ajunsă în administrarea călugărilor greci și căreia domnii fanarioți îi făuseră danii substanțiale.

Ulterior, după intrarea în vigoare a legii secularizării averilor mănăstirești, pământurile din hotarul târgului le vor reveni orășenilor.

THE BORDER OF BOTOȘANI TOWN

(Summary)

The particular status of Botoșani, that of Town of Princess, determined the Moldavian voivodes not to estrange its borders but much later, starting with the second half of XVIIIth century. The borders of Botoșani had a considerable size, comparing with the size of the town itself.

The most noticeable conflict regarding the town borders was the one between the inhabitants of Botoșani and „St.Nicholas” Monastery from Popăuți, which was in the administration of Greek monks and which had received substantial donations from Phanariot rulers in the past.

Later, after the application of the Law of confiscation of monasteries properties, the inhabitants of the town became the owners of the lands from the town borders..

⁴³ Este vorba despre hotarul târgului Botoșani și de o bucată de loc din hotarul târgului Cotnari, dat la schimb lui Ștefan Bosic pentru jumătate din satul Tătărași (ASBT, Documente, II/5).

⁴⁴ Conform *Catagrafiei* din 1820, Botoșanii erau al doilea oraș ca mărime din Moldova. Fiind considerat în continuare domnesc, adică liber, nedat nimănui (D. Ciurea, *Noi contribuții...* p. 21 și urm.). Abia printr-o anafora din 1827, domnul de atunci al Țării Moldovei, Ioniță Sandu Sturdza, va pune capăt daniilor din târguri (Idem, *Orașele și târgurile din Moldova în secolul al XVIII-lea*, p. 101).

⁴⁵ ASBT, Documente, II/60.

⁴⁶ D. Ciurea, *Noi contribuții...* p. 21 și urm. Păstrând proporțiile și forțând comparația, populației actuale a orașului Botoșani, de circa 100.000 de locuitori, ar trebui să-i revină 25.000 ha de teren!